

Навіны Германіі

Лаўрэш Леанід

Гісторыя аднаго фотаздымка з ліпеня 1941 года

Зараз у будынку былых польскіх школ № 1 і № 2 знаходзіцца СШ № 1. Горад Ліда быў захоплены часткамі вермахту 27 чэрвеня 1941 года, і адразу акупанты размясцілі ў будынку школы нямецкі вайсковы шпіталь.

У інтэрнэце мне патрапіў цікавы здымак, зроблены на пачатку ліпеня 1941 г. каля сучаснай 1-й школы.

На здымку, афіцэр на пярэднім плане і ганаровая варта рыхтуюцца да залпу. Афіцэр стаіць спіной і, верагодна, зачытвае развітальную прамову, пасля чаго ганаровая варта (жаўнеры з карабінамі "Mauser 98k") зробіць залп. Гэта была стандартная працэдура пахавання нямецкіх вайскоўцаў у той перыяд вайны.

Надпісы на крыжах даволі дробныя і бачныя пад вуглом, таму некаторыя літары чытаюцца з цяжкасцю. Тым не менш, па характэрных нямецкіх імёнах і званнях часоў Другой сусветнай вайны можна разабраць наступнае:

На далёкім правым крыжы: Schutze Hans Seidenberg (шараговец Ганс Зайдэнберг)

На сярэднім крыжы: Uffz. Rob. Kamervater (унтэр-афіцэр Роб. Камерватэр - скарачэнне "Uffz." азначае

Unteroffizier).

На левым крыжы: Ob. Gefr. Heinr. Kahle (Обер-яфрэйтар Хэнрык Кале - скарачэнне "Ob. Gefr." азначае Obergefreiter).

На цэнтральным крыжы (каля свежавыкапанай магілы) чытаецца наступнае: "Gefr. Hans Tietz (яфрэйтар Ганс Цітц). Пад імем Ганса Цітца бачныя лічбы. Яны размытыя, але можна меркаваць, што гэта дата, бо фармат звычайна ўключаў дзень, месяц і год.

Перад крыжам Цітца бачная свежая магіла - адкрытая яма і дошкі, што пацвярджае, - у момант здымку праходзіла працэдура пахавання. Крыжы на пярэднім плане: на двух крыжах у ніжняй частцы кадра таблічкі пакуль пустыя ці не чытаюцца, што можа казаць аб падрыхтоўцы новых месцаў пахавання.

Што гэта дае для гісторыі Ліды - цяпер мы ведаем, што здымак быў зроблены ў першых днях ліпеня 1941 года. Гэта пацвярджае наяўнасць вайсковага (магчыма часовага) шпіталю ў горадзе. Паколькі Цітц і іншыя жаўнеры загінулі ў адзін перыяд (першы тыдзень вайны), хутчэй за ўсё, яны памерлі ад ран у разгорнутым у школе

№1 палявым шпіталі.

А зараз пра лёс парэшткаў. Вядома, што аддзел Народнага саюзу Германіі па наглядзе за вайсковымі магіламі разам з жаўнерамі беларускага пошукавага батальёна ў 2006 і 2015 гг. эксгумаваў парэшткі нямецкіх жаўнераў Першай і Другой сусветных войнаў і перазахаваў іх на зборных нямецкіх вайсковых могілках каля горада Бяроза.

Згодна з нямецкімі архіўнымі базамі (у прыватнасці, база Народнага саюзу Германіі па дагляду ваенных магілаў - Volksbund), удалося знайсці:

1. Ганс Цітц (Hans Tietz), Gefreiter (яфрэйтар), дата нараджэння: 24.11.1917, дата смерці: 02.07.1941. Месца смерці: Ліда (у архіве пазначана як "Lida / Belorussland"). Гэта ідэальна супадае з фота. Дата смерці (пачатак ліпеня 1941 года) тлумачыць, чаму на фотаздымку салдаты яшчэ ў поўнай параднай форме, а будынак школы выглядае практычна непашкоджаным - гэта самыя першыя дні акупацыі Ліды.

Згодна з архіўнымі запісамі, парэшткі Ганса Цітца не былі перанесены на сучасныя зборныя могілкі і да гэтага часу могуць лічыцца як "няздабытыя" ці "пахаваныя ў месцы першаснага пахавання".

Вось падрабязныя дадзеныя з нямецкіх архіўных спісаў (Volksbund) па астатніх салдатах, чые імёны бачныя на першым фота. Усе яны загінулі або памерлі ад ран у адзін і той жа кароткі прамежак часу ў пачатку ліпеня 1941:

2. Роберт Камерфатэр (Robert Kamervater), Unteroffizier (унтэр-афіцэр), дата нараджэння: 21.11.1912, дата смерці: 02.07.1941. Месца смерці: Ліда. Загінуў ці памёр ад ран у адзін дзень з Гансам Цітцам. Яго парэшткі таксама могуць да гэтага часу знаходзіцца ў раёне школы, бо дадзеных аб пераносе ў афіцыйнай базе няма.

Той факт, што Цітц і Камерфатэр памерлі ў адзін дзень (2 ліпеня) і на фота мы бачым менавіта свежую магілу Цітца, дазваляе выказаць здагадку, што здымак быў зроблены паміж 2 і 5 ліпенем 1941 г.

3. Хэйнрых Кале (Heinrich Kahle), Obergefreiter (обер-яфрэйтар), дата нараджэння: 18.01.1913, дата смерці: 03.07.1941. Месца смерці: Ліда. Згодна з базай даных, яго парэшткі былі знойдзены і перанесены на зборныя нямецкія ваенныя могілкі ў г. Бяроза. Гэта пацвярджае, што ў раёне СШ №1 ўсё ж праводзіліся пошукавыя працы.

4. Ганс Зайдэнберг (Hans Seidenberg), Schutze (шараговец/стралок), дата нараджэння: 04.03.1921, дата смерці: 04.07.1941, месца смерці: Ліда. Як і ў выпадку з Хэйнрыхам Кале, Ганс Зайдэнберг быў эксгумаваны і перапахаваны на зборных могілках у Бярозе (блок 2, шэраг 17, магіла 437).

Можна выказаць здагадку, што парэшткі Ганса Цітца і Роберта Камерфатэра таксама былі перанесены ў Бярозу, аднак пры эксгумацыі не былі знойдзены вайсковыя жэтоны, і яны засталіся невядомымі жаўнерамі.

Вось што можна даведацца толькі з адзінкавага здымка.

Юзаф Ядкоўскі (1890-1950) - краязнавец, даследчык помнікаў старажытнасці Панямоння, з'яўляецца адной са знакавых асоб у гісторыі Гародні. 20 снежня яму споўнілася 135 гадоў з дня нараджэння.

Нарадзіўся Юзаф Ядкоўскі ў сям'і рамеснікаў. Першапачатковую адукацыю атрымаў дома, пасля чаго паступіў у Гарадзенскую мужчынскую гімназію. Дзякуючы настаўніку гісторыі Арлоўскаму захапіўся мінулым роднага краю. Вандраваў з сябрамі па памятных ваколіцах горада, знаёміўся з архітэктурнымі помнікамі, збіраў старажытныя манеты і г.д. У гэты ж перыяд пачаў пісаць першыя краязнаўчыя нарысы, якія друкаваў у выданнях "Віленская газета" ("Dziennik Wilenski") і "Святавіт" ("Swiatowit"). З-за ўдзелу ў патрыятычным руху Юзаф вымушаны быў пакінуць гімназію і завяршаць адукацыю ў Варшаве. Тут жа некаторы час працаваў у археалагічным музеі і ўдзельнічаў у раскопках. У далейшым удасканалваў свае мастацкія здольнасці ў Маскоўскім вучылішчы жывапісу, скульптуры і дойлідства. Затым вучыўся ў Імператарскім Маскоўскім археалагічным інстытуце, дзе абараніў дысертацыю на тэму "О литовской гривне в связи с вопросом о древнейших денежных единицах в Литве" і атрымаў званне "вучонага археолага" (1912).

Трэці выпуск слухачоў Маскоўскага археалагічнага інстытута. Унізе пятай справа Юзаф Ядкоўскі, 1912 г.